

Herstelbemiddeling: het belang van maatwerk bij contact tussen slachtoffer en dader

Sancties 2021/6

Bart is sinds kort op vrije voeten. Zijn reclasseringswerker heeft hem aangemeld voor herstelbemiddeling. Het is niet de eerste keer. Op een eerder verzoek tot contact, toen Bart nog in detentie zat, ging zijn slachtoffer niet in. Die vond het nog te vroeg. Nu is Karel er wel aan toe.² Het gezamenlijke bemiddelingsgesprek wordt op hun initiatief afgerond met een foto die ook zijn effect moet hebben op hun omgeving. Het traject laat zien hoe belangrijk keuzevrijheid is bij slachtoffer-dader contact. Niet alleen óf je contact wilt, maar ook wanneer en de manier waarop je daar invulling aan wilt geven.

1. Inleiding

Herstelgericht werken krijgt in de Nederlandse penitentiaire inrichtingen steeds meer aandacht. Werken aan herstel door gedetineerden maakt onderdeel uit van de re-integratie-inspanningen. Dit herstel kan verschillende vormen hebben, zoals herstel naar zichzelf, het eigen netwerk, de maatschappij en het slachtoffer. Perspectief Herstelbemiddeling speelt daarbij een belangrijke rol. In deze praktijkbijdrage allereerst een korte introductie op het werk van deze stichting die sinds 2007 in Nederland contact tussen onder anderen slachtoffers en daders begeleidt. Aan de hand van een concrete bemiddelingscasus wordt beschreven hoe een traject er in de praktijk uit kan zien en wat het deelnemers kan brengen. Ook komt kort het bespreekbaar maken van contact tussen partijen aan bod. Het artikel eindigt met een beknopte inventarisatie van een aantal belangrijke voorwaarden en uitgangspunten die ervoor zorgen dat deelnemers aan herstelbemiddeling een zo groot mogelijk herstel kunnen ervaren.

2. Perspectief Herstelbemiddeling

Eind 2006 geeft het Ministerie van Justitie opdracht aan Slachtoffer in Beeld (nu Perspectief Herstelbemiddeling) om in Nederland slachtoffer-dadercontact te organiseren en uit te voeren. Tot die tijd zijn er uiteenlopende initiatieven om vormen van herstelgericht slachtoffer-dadercontact te onderzoeken, waaronder het gezamenlijke project *Herstelbemiddeling* van Slachtofferhulp Nederland en de reclassering.³ In het project destijds ziet een meerderheid van de ondervraagde verwijzers en vertegenwoordigers van betrokken instanties herstelrecht als een aanbod dat inspeelt op een leemte. Wil herstelbemiddeling een meer structurele plek verwerven, dan is wel meer professioneel management, duidelijker inzicht in resultaten en betere structurering van werkprocessen nodig. De minister besluit daarom, aansluitend op Europese regelgeving, de uitvoering van slachtoffer-dadercontact aan één organisatie toe te wijzen om zo expertise, protocollering en kwaliteit in één hand te leggen. Vanwege haar ervaring op het snijvlak tussen slachtoffers en daders is Slachtoffer in Beeld de aangewezen uitvoerder. Deze stichting bestaat dan al ruim vijftien

---

1 Drs. M. (Mieke) Wouters is communicatieadviseur bij Perspectief Herstelbemiddeling.

2 De namen van Bart en Karel zijn om redenen van privacy gefingeerd.

3 A. Hoek & G.J. Slump, Gert Jan, *Inventarisatie herstelrechtelijke projecten en activiteiten in Nederland vanaf 1980 tot heden en buitenlandse voorbeelden*, Amsterdam: Stichting Restorative Justice, 2011.

jaar om in het kader van onder meer de leerstraf *Slachtoffer in Beeld* bij jonge delinquenten slachtofferbesef en inzicht te vergroten. In april 2017 verandert de stichting haar naam naar Perspectief Herstelbemiddeling om te benadrukken dat herstelbemiddeling er is voor álle betrokkenen en (emotioneel) herstel als insteek heeft. Ook wil ze met de nieuwe naam laten zien dat herstelbemiddeling toekomstgericht is en kan bijdragen aan de verwerking van een ingrijpende gebeurtenis, zoals een delict of (ernstig) verkeersongeval.

Sinds 2007 werden enkele duizenden bemiddelingstrajecten begeleid. De eerste twee jaar beperkt de bemiddeling zich tot jongeren, vanaf 2009 komen ook volwassenen in aanmerking. Na een aanvankelijke financiering op projectbasis, ontvangt de organisatie vanaf 2013 structurele financiering van het Ministerie van Justitie en Veiligheid. Dit zorgt ervoor dat er geen kosten zijn voor deelnemers aan herstelbemiddeling en waarborgt dat er geen financiële drempel is voor slachtoffers, nabestaanden, verdachten, daders en veroorzakers om gebruik te maken van deze dienstverlening. Op jaarbasis ontvangt de organisatie gemiddeld zo'n 1500 meldingen.

2.1. Verwijzers

Het overgrote deel van de meldingen verloopt via een zogeheten verwijzer, een professional werkzaam bij een slachtoffer- of dadergerichte organisatie. Zij zijn het die hun cliënten allereerst kunnen informeren over de mogelijkheid van professioneel begeleid contact met de andere partij en daar, afhankelijk van wat de cliënt wil of voor openstaat, met diegene verder over in gesprek kan gaan. Is er de wens om in contact te komen, dan meldt veelal de professional aan. Een bemiddelaar neemt daarna ook als eerste contact op met deze verwijzer, aangezien hij of zij de cliënt al kent. Bovendien kan deze professional een rol spelen in de begeleiding en nazorg en eventueel ook aanwezig zijn bij een ontmoeting. In onderstaande tabel zijn de belangrijkste verwijzers opgenomen die vanuit daderkant deelnemers aanmelden vanuit de detentiefase, de fase na detentie en tbs, met daarbij het aantal meldingen in de afgelopen drie jaar. Zoals de tabel laat zien, is het aantal gedetineerden dat zichzelf aanmeldt, gering. Aanmelding van slachtoffers verloopt veelal via medewerkers van Slachtofferhulp Nederland (2019, p. 379).

Tabel: meldingen van daders vanuit detentie en na detentie

Aanmeldingen via	2019	2018	2017
PI	140	167	99
JJI	27	27	45
FPC	25	13	28
Reclassering ⁴ (3RO)	160	175	148
Jeugdreclassering	80	97	76
Gedetineerden die zichzelf aanmelden	19	35	33

4 Dit zijn meldingen vanuit de advies- en toezichhoudende fase.

3. Herstelbemiddeling bespreekbaar maken

Zoals aan het begin al aangegeven, staat herstelgericht werken op de agenda bij veel da-dergerichte organisaties. Inzoomend op herstel richting het slachtoffer kan het soms nog wel een uitdaging zijn voor professionals om dit bespreekbaar te maken. In de Internationale Week van Herstelrecht, van 15 tot en met 22 november 2020, besteedde Perspectief Herstelbemiddeling hier uitgebreid aandacht aan. Diverse professionals vertelden over hoe zij dit doen, ook medewerkers uit de PI, waar inmiddels vanuit verschillende functies naar herstel wordt gekeken. Zoals bijvoorbeeld Eric Hansen, werkzaam als re-integratiemedewerker en aandachtsfunctionaris herstelgericht werken in PI Dordrecht: “Gedetineerden gaan niet bij elkaar zitten om een gesprekje te voeren over: ik voel me zo rot ...dat klinkt helemaal niet stoer, he? Ze zoeken de veiligheid dan binnen, wat ik noem, de exclusiviteit. Dat je even je hart kunt luchten zonder dat daar consequenties aan zitten. Een luisterend oor is nooit verkeerd. Uiteindelijk kun je ze dan ook op weg helpen, want vertellen wat je voelt, is al belangrijk. Doe je er niets mee, dan bouwt het alleen maar op, met meer frustratie en ellende als gevolg.”

Evert Kampert, herstelconsulent in PI Nieuwegein en PI Arnhem: “Niemand zit binnen zonder slachtoffers te hebben gemaakt. Je kunt wel zeggen: 'Ik heb een drugsdeal gedaan of ik had een wietplantage', maar dan vraag ik: 'Heb je kinderen?' 'Ja, maar die hebben alles. Het ontbreekt hun aan niks.' Dan reageer ik: 'Nee, misschien niet, maar jij leest 's avonds niet voor als ze naar bed gaan...' Het kan ook zijn dat iemand een uurtje uit zijn cel wil. Maar in dat uurtje stimuleer ik ze wel om tot bepaalde ideeën te komen, inzichten te verkrijgen. Wat maakt nou dat ik hier uiteindelijk ben gekomen en hoe kan ik voorkomen dat ik dat weer doe? Hoe kan ik dingen herstellen voor mezelf, voor mijn netwerk of de maatschappij, of voor het slachtoffer.”

Ook PI-medewerker Eric ziet de thuissituatie als een ingang. “Eigenlijk gaat het om het creëren van veiligheid, waarbinnen je met elkaar dingen kunt bespreken, nog even los van wát je wil bespreken. En al is de vraag maar: hoe ziet jouw thuissituatie eruit? Het sociaal netwerk van de gedetineerde, ik denk dat dat een mooie ingang is naar dit soort processen. En besef ook: PIW'ers hebben veel meer sleutels in handen, want het zijn vaak meesters in het leggen van contact. Daar moet je in investeren.”

4. De uitkomst van een concreet bemiddelingstraject: Bart en Karel gaan samen op de foto

Bart zit voor zeer ernstige mishandeling in een penitentiaire inrichting. Na een volledig uit de hand gelopen conflict heeft hij iemand neergestoken. Hij gaat naar een maat waar hij tot de volgende ochtend blijft. Die nacht doet de politie een inval bij zijn vader, waar Bart woont. Het is niet de eerste keer dat dit gebeurt. Later op de ochtend meldt hij zich bij de politie. Hij wordt door de rechter veroordeeld tot vier jaar, waarvan hij er twee jaar en acht maanden moet zitten.

Escalatie voorkomen

Enmaal in detentie werkt hij hard aan verbetering. Hij zit 'groen' gefaseerd en gedraagt zich netjes. Hij wil niet terug naar oranje of rood. Met een begeleidster in de gevangenis gaat hij in gesprek over de mogelijkheid van herstelbemiddeling. Ze meldt hem in 2016 aan. Een bemiddelaar van Perspectief gaat naar de PI voor een intake met Bart, in bijzijn van de verwijzer. Bart zegt dat hij Karel wil laten weten dat hij spijt heeft, dat hij hem

heeft gestoken met het mes. Hij wil het graag uitpraten om vergelding of escalatie in de toekomst te voorkomen. Via heeft hij namelijk gehoord dat ze hem na zijn vrijlating willen gaan pakken.

Eerst zien, dan geloven

Na het gesprek benadert de bemiddelaar van Perspectief het slachtoffer. Dat gebeurt via een brief. De bemiddelaar spreekt daarna uitgebreid met Karel. Die is door de steekpartij ernstig gewond geraakt. Hij heeft het ternauwernood overleefd en heeft meerdere maanden bij zijn ouders gewoond om te revalideren. Hij is nog heel erg boos, ook omdat de gevolgen groot zijn voor hem. Zijn bedrijf gaat failliet, ook raakt hij zijn huis kwijt. Dus spijt: daar heeft hij niet zoveel aan. Hij geeft aan dat hij niet weet wat er zal gebeuren als hij Bart tegenkomt. En dat Bart eerst maar zijn verantwoordelijkheid moet laten zien door het smartengeld, dat door de rechter is toegewezen, te betalen. De bemiddelaar spreekt daarna opnieuw met Bart, die aangeeft dat hij afspraken heeft gemaakt met mensen in zijn omgeving om het bedrag te betalen. Als de bemiddelaar weer contact opneemt met Karel blijkt dat deze het nog te moeilijk vindt om er vertrouwen in te hebben. Eerst zien, dan geloven. Een brief of gesprek is voor hem nu nog te snel, misschien later.

Geen gedoe meer

En dat moment komt, drie jaar later. Bart is dan net enkele maanden vrij. Hij spreekt met zijn toezichthouder bij de reclassering opnieuw over herstelbemiddeling. Via, via heeft hij gehoord dat het slachtoffer met hem zou willen spreken, maar vertrouwt het niet. Het gaat redelijk goed met hem en hij woont begeleid. Zijn toezichthouder meldt Bart bij Perspectief aan. De eerdere zaak uit 2016 is afgesloten, maar dezelfde bemiddelaar kan de zaak opnieuw oppakken. Ze overlegt met Bart, spreekt over zijn motivatie en neemt contact op met Karel. Die blijkt open te staan voor een nieuwe afspraak met de bemiddelaar. Het is duidelijk dat Karel er anders bijzit dan in 2016. Ze spreken uitgebreid over hoe hij er tegenaan kijkt. Karel vertelt onder meer dat hij een jaar eerder nog dacht Bart als bestuurder van een auto te hebben gezien en hij de bestuurder toen bijna uit zijn auto had getrokken. Nu was hij onlangs de moeder van Bart tegengekomen en die bleek heel bang te zijn. Karel beseft inmiddels dat hij rust wil. Destijds was hij nog te opgefokt en waren de gevolgen, emotioneel, fysiek en financieel, nog te groot. Nu heeft hij zijn leven weer op de rit. Hij wil geen ruzie en gedoe meer en staat daarom open voor een gesprek met Bart. Om de woede die hij zo lang heeft gevoeld echt achter zich te laten, beseft Karel ook dat hij moet vergeven om zelf verder te kunnen. Hij wil geen spanningen meer, niet meer over zijn schouder hoeven kijken en zijn blik vooral op de toekomst richten.

Gezamenlijke Facebookfoto

De bemiddelaar spreekt weer met Bart. Het valt op dat beide mannen in de gesprekken met haar meerdere malen benadrukken dat ze niet zozeer bang zijn voor elkaar, als wel bang voor hun eigen reactie mochten ze elkaar weer tegenkomen. Het is duidelijk dat ze allebei rust willen en dat is een goed uitgangspunt voor een gezamenlijk gesprek. Dat heeft plaats op een politiebureau. Nadat iedereen koffie heeft en is gaan zitten, ontspannen de mannen een beetje en komen ze met elkaar in gesprek. Van tevoren hebben ze afzonderlijk met de bemiddelaar goed doorgesproken wat ze aan de orde willen laten komen en wat het doel is van het gesprek. Hierdoor weten ze goed waar ze aan toe zijn, ook al is het natuurlijk nog afwachten hoe het uitpakt. Dat blijkt goed te zijn: de mannen voeren het gesprek zonder al te veel inmenging van de bemiddelaar, praten over van alles, en ook nog kort over het delict. Ze lachen zelfs als Karel vertelt over dat hij dacht Bart te hebben gezien en zijn reactie.

En ze praten over hoe het zal gaan als ze elkaar in de toekomst tegenkomen. Over de druk vanuit hun omgeving, die voor onrust zorgt en hoe ze hier een eind aan kunnen maken. Want voordat je het weet is er weer heibel. Ze komen op het idee om een gezamenlijke foto te maken en die op Facebook te zetten. Zo geven ze een duidelijk signaal af aan die omgeving. Na het gesprek gaan beiden opgelucht de deur uit. De moeder van Bart hoeft niet meer bang te zijn dat Karel hem iets zal aandoen. En beiden hoeven niet meer over hun schouder te kijken.

5. **Belangrijke voorwaarden en uitgangspunten**

De casus van Bart en Karel laat goed zien dat keuzevrijheid belangrijk is. Niet alleen óf je contact wilt, maar ook wanneer en de manier waarop je daar invulling aan wilt geven: bijvoorbeeld met betrekking tot de timing. Of de andere partij contact wil, hangt af van het proces waar diegene op dat moment inzit. Soms komt een verzoek tot bemiddeling te vroeg en gaat een betrokkene op een later moment er wel op in. Of neemt die betrokkene dan zelf het initiatief. Een verzoek tot herstelbemiddeling behoort namelijk geen van de betrokkenen toe, zowel slachtoffer als dader kan het initiatief nemen. Deelname is altijd op basis van vrijwilligheid. Weten dat het niet per se tot een gesprek moet leiden, maar dat contact ook mogelijk is via bijvoorbeeld een brief of pendelbemiddeling, kan mensen ook over de streep trekken. En dan kan, na bijvoorbeeld het ontvangen van een oprechte brief, iemand alsnog besluiten de ander te willen ontmoeten. Zijn meer partijen betrokken bij een delict, dan is het ook mogelijk een groepsherstelbijeenkomst te organiseren. De snelheid van het proces is een andere variabele en ook flexibel. Soms hebben deelnemers behoefte aan een pauze, een bemiddelingstraject kan dan tijdelijk worden stopgezet. Ook hebben deelnemers altijd de mogelijkheid een traject voortijdig te beëindigen. Dat gebeurt weliswaar niet vaak als de voorbereidingsfase eenmaal is gestart (in 93 procent van de trajecten komt het dan tot een volledige afronding), maar het geeft betrokkenen wel de ruimte en voorkomt dat iemand tegen zijn wil deelneemt. Tot slot is er ook de mogelijkheid mensen uit je omgeving bij het proces te betrekken. In de PI kan dat bijvoorbeeld degene zijn die je heeft aangemeld. Bijvoorbeeld je casemanager, een geestelijk verzorger of re-integratiemedewerker.

Al deze aspecten maken dat herstelbemiddeling maatwerk is. Wensen en behoeften van betrokkenen staan voorop en het is aan de bemiddelaar om samen met hen deze op elkaar af te stemmen en zo ruimte te creëren voor herstel. Om dit te kunnen realiseren is samenwerking met professionals onontbeerlijk.